

Laurila Juho

Lapsen vertaissuhteiden muodostamisen vaikeudet jaetussa leikissä

Kandidaatintutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Varhaiskasvatuksen koulutusohjelma

2020

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Lapsen vertaissuhteiden muodostamisen vaikeudet jaetussa leikissä (Juho Laurila)

Kandidaatintutkielma, 27 sivua

Toukokuu 2020

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia vertaissuhteiden muodostamisen tai ylläpitämisen vaikeuksia lapsi voi kohdata jaetun leikin kontekstissa varhaiskasvatuksessa. Jaetulla leikillä tarkoitetaan lasten yhteistä, keskinäistä leikkiä. Lisäksi tutkimus selvittää, miten varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea lapsen vertaissuhteiden muodostumista ja ylläpitämistä jaetussa leikissä.

Tutkimus toteutetaan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka orientaatioksi valikoitui integroiva kirjallisuuskatsaus. Muodostan ensiksi teoreettisen viitekehyksen lähdekirjallisuutta hyväksi käyttäen, jonka jälkeen vastaan niiden avulla muodostamiini tutkimuskysymyksiin. Teoreettisiksi käsitteiksi nostan lapsen vertaissuhteet, leikin ja jaetun leikin sekä konfliktit.

Tutkimuksesta selvisi, että lapsi voi kohdata erilaisia vaikeuksia vertaissuhteissaan jaetun leikin kontekstissa. Vaikeuksia voivat aiheuttaa yksilölliset erot ja intressit lasten välillä, lasten tiiviit ryhmittymät tai sosiaalinen asema. Myös heikolla itsetunnolla tai minäkäsityksellä, sekä leikkiin sitoutumisen ongelmilla on vaikutuksia vaikeuksien syntyyn. Yleensä kohdatut vaikeudet vertaissuhteissa vahvistavat niitä entisestään.

Varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea lasten vertaissuhteiden kehittymistä jaetussa leikissä. Aikainen ja täsmällinen reagointi konflikteihin, suunnitelmallisuus ja johdonmukaisuus toimintakäytänteissä sekä saman intressin jakavien lasten ohjaaminen jaettuun leikkiin toimivat tukikeinoina. Myös opettajan osallistumisella leikkiin verbaalisena ja emotionaalisenä tukena helpottaa ristiriitatilanteista selviytymistä.

Avainsanat: Jaettu leikki, vertaissuhde, konflikti, varhaiskasvatus, tukeminen

Sisältö

1. JOHDANTO.....	1
2. TUTKIMUSONGELMA JA -KYSYMYKSET	3
3. TEOREETTISET KÄSITTEET	5
3.1. Lapsen vertaissuhteet	5
3.2. Leikki	6
3.2.1. Jaettu leikki	8
3.3. Konfliktit	9
4. LAPSEN VAIKEUDET VERTAISUHITEIDEN MUODOSTAMISESSA JA YLLÄPITÄMISESSÄ JAETUN LEIKIN KONTEKSTISSA	11
5. LAPSEN VERTAISUHITEIDEN TUKEMINEN JAETUN LEIKIN KONTEKSTISSA	14
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	17
7. POHDINTA	21
LÄHTEET	23

KUVIOLUETTELO

KUVIO 1. Lapsen vertaissuhteiden vaikeuksia leikissä.....	17
KUVIO 2. Varhaiskasvatuksen opettajan tukikeinot koskien lasten vertaissuhteita leikissä..	19

1. JOHDANTO

Tässä kandidaatintutkielmassani tarkastelen lapsen vertaissuhteiden muodostamisen ja ylläpitämisen vaikeuksia sekä haasteita varhaiskasvatuksen lasten keskinäisen jaetun leikin kontekstissa. Ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta leikki on erityisen merkittävä ilmiö (Koivula ja Laakso, 2017, L6). Se toimii kuin ikkunana lapsen kehitystilanteeseen. Aikuisen tulee seurata, havainnoida ja osallistua lasten yhteiseen leikkiin, koska se paljastaa muun muassa lapsen motorisiin, sosioemotionaalisiin sekä kognitiivisiin taitoihin liittyviä vahvuuksia ja kehityskohteita (Koivula ja Laakso, 2017, L6).

Henkilökohtaisesti leikki näyttäytyy minulle hyvin mielenkiintoisena ilmiönä. Erityisen kiinnostavaa siinä on sen omintakeinen vuorovaikutuksellisuus. Leikki huomioidaankin sekä varhaiskasvatussuunnitelman että esiopetussuunnitelman perusteissa yhdeksi lapsen luontaiseksi kasvamisen muodoksi (Opetushallitus 1, 2018, s. 21; Opetushallitus 2, 2014, s. 12).

Leikkiä voidaankin pitää luonnon itsensä muovaavana tapana opettaa uudelle sukupolvelle tärkeitä elämäntaitoja. Dugatkin ja Rodrigues (2008) osoittavat artikkelissaan, että esimerkiksi saaliseläimet leikkivät keskenään, jotta heidän tasapainonsa parantuisi ja niillä olisi paremmat edellytykset selvitä petoeläinten saalistamiselta. Myös Riihelä (2004, s. 1) huomauttaa, että eläinkunnan lapset, pennut ja poikaset leikkivät – se ei ole ihmisen muodostama ilmiö. Toisaalta, vaikka ihminen, aikuinen tai lapsi, ei pysty kitkemään tai rakentamaan lasten leikkiä, sen vuorovaikutuksellisuuden vuoksi siihen pystytään vaikuttamaan – samoin leikki vaikuttaa ihmisiin. Tämä tekee leikistä kiinnostavan ja hauraan.

Kandidaatintutkintoa miettiessäni toisena kiinnostavana aiheena minulle nousi esiin lasten välinen kilpailu ja kysymys siitä, miksi kilpailu mielletään kasvatuskontekstissa usein kielteisessä merkityksessä. Varhaiskasvatuksen kentällä kohtaamissani ilmiöissä lasten väliseen kilpailuun liittyvät negatiiviset assosiaatiot tuntuvat rinnastuvan pelkoon eriarvoisuuden kasvamisesta ja vertaissuhteiden sosiaalisiin ongelmiin. Kandidaatintutkielmani aihe muodostuikin ajatuksesta, mitä muita haastavia tai vaikeita seikkoja lasten välisistä vertaissuhteista voisi löytyä. Lasten vertaissuhteiden vaikeudet jaetussa leikissä -työni tukee toivottavasti myös tulevia maisteriopintojani.

Tässä kandidaatintutkielmassa etenen siten, että esitän ensiksi tutkimusongelman ja -kysymykset, mihin pyrin tutkimuksessa vastaamaan. Sen jälkeen luon teorian avulla pohjan lapsen vertaissuhteille, leikille, jaetulle leikille sekä konflikteille. Näiden käsitteiden kautta siirryn tarkastelemaan tutkimuskysymystäni lapsen haasteista muodostaa ja ylläpitää vertaissuhteita leikin kontekstissa. Lisäksi pyrin vastaamaan aineiston avulla, kuinka varhaiskasvatuksen opettaja pystyy tukemaan lasta vertaissuhteiden muodostamisessa ja ylläpitämisessä jaetussa leikissä. Viimeisenä esitän tutkimuksen johtopäätökset ja pohdin, miten tutkimusta voidaan käyttää hyväksi jatkossa.

2. TUTKIMUSONGELMA JA -KYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on pureutua lapsen vertaissuhteiden muodostamisen vaikeuksiin jaetun leikin kontekstissa. Nykypäivän tutkitun tiedon valossa on yleisesti tiedossa leikin moninaiset ja primääriset vaikutukset lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen (Opetushallitus 3, 2016, s. 5). Lisäksi lapsi käyttää niin ajallisesti kuin laadullisestikin merkittävän osan päivästä leikkiin – siihen panostetaan lapsen ajatustasolla usein enemmän kuin muihin arjen päivärutiineihin. Täten leikistä muodostuu lapselle luonnollinen viitekehys myös vertaissuhteiden muodostamiseen ja ylläpitämiseen, sekä muiden sosiaalisten taitojen harjaannuttamiseen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 1, 2018, s. 30) mukaan henkilökunnan tulee pystyä tukemaan lapsen vertaissuhteiden muodostamista ja vaalia lapsen sosiaalisia vertaiskontakteja.

Kyseisen aiheen tutkimiseksi olen muodostanut kaksi tutkimuskysymystä:

1. Millaisia vaikeuksia lapsella voi ilmetä muodostaessaan ja ylläpitäessään vertaissuhteita jaetun leikin kontekstissa?
2. Miten varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea lapsen vertaissuhteiden muodostamista ja ylläpitämistä jaetussa leikissä?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on pureutua vertaissuhteiden ja niiden ominaisuuksien kautta niihin ongelmakohtiin, joita lapsen vertaissuhteisiin liittyy jaetun leikin kontekstissa. Toinen kysymys etsii tietoa, miten varhaiskasvatuksen opettajan tulisi tukea lasta jaetussa leikissä, jotta vertaissuhteiden muodostamisen tai ylläpitämisen ongelmia voitaisiin välttää, tai niistä päästäisiin mahdollisimman kitkattomasti yli.

Tämä kandidaatintutkielma toteutetaan sen vapaan katsantotavan ja laaja-alaisen aineistonsa vuoksi kuvailevana kirjallisuuskatsauksena (Salminen, 2011, s. 6). Salmisen (2011, s. 6) mukaan tutkimuksen aineistoa ei kosketa tarkat metodiset normit. Myöskään tutkimusongelma ja -kysymykset eivät ole yhtä rajattuja tai tiukkoja verrattuna muihin metodeihin (Salminen, 2011, s. 6). Haluan tutkimukseni olevan altis kritiikille ja sen luotettavuuden ja toistettavuuden olevan hyvällä tasolla. Käytän aineistossani ammattitutkijoiden tutkimuksia ja tutkimuskirjallisuutta, joten niitä voidaan Salmisen (2011, s. 31) mukaan pitää luotettavana. Toisaalta kyseisenlaista monografista kirjallisuuskatsausta voidaan pitää yleispätevänä ja sitä

tukeva jatkotutkimus onkin usein paikallaan (Elo ym., 2014, s. 8). Näistä syistä kuvailevan kirjallisuuskatsaukseni orientaatioksi valikoituu integroiva katsaus (Salminen, 2011, s. 6).

Integroiva kirjallisuuskatsaus tarjoaa laajan kuvan lähdekirjallisuudesta ja tutkimusaineistosta (Salminen, 2011, s. 8). Metodina sitä käytetään, kun tutkimuksen aiheesta pyritään luomaan mahdollisen selvää kuvaa (Salminen, 2011, s. 8). Salmisen (2011, s. 8) mukaan sitä pidetään hyvänä työkaluna tuottamamaan uutta tietoa jo olemassa olevan tiedon tueksi. Lisäksi integroivalta kirjallisuuskatsaukselta ei odoteta aineiston osalta äärimmäisen tarkkaa valikointia, joten aiheen piiristä on mahdollista luoda tarpeeksi laajaa kuvaa (Salminen, 2011, s. 8). Integroivassa katsauksessa tietoa ”kaivellaan” syvemmältä tyytymättä vain käsittelemään laadullisia tai määrällisiä aineistoja (Creswell, 2016).

Tutkimusta tehdessä huomioin ja tarkastelen kriittisesti omaa objektiivisuuttani tutkijana. Lähtökohtaisesti minulla ei ole aiheen piiristä ennakkokäsityksiä, enkä koe minkään hypoteettisen subjektiivisen katsontatavan palvelevan omia tarkoitusperiäni. Pyrin tekstissä perustelemaan tutkimuksen kannalta merkittäviä valintoja tai rajoituksia, jos koen niihin mahdollisesti liittyvän luotettavuusongelmia. Lisäksi pyrin käyttämään viimeisintä mahdollista tietoa tiedostaen, että leikintutkimuksen etsikkoaika vaikuttaa kattavan lähdeaineiston mukaan olevan 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Työssäni käytän pääsääntöisesti suomalaista lähdekirjallisuutta eri kulttuurillisten toimintatapojen tai muiden käsitysten sekoittumatta toisiinsa.

Tutkimuksen kolmannessa luvussa käsittelen ja avaan aluksi tutkimukselle merkittäviä teoreettisia käsitteitä. Ensimmäiseen tutkimuskysymystä päästään laajemmin käsittelemään luvussa neljä, jonka jälkeen on toisen tutkimuskysymyksen vuoro luvussa viisi. Luvussa kuusi käsittelen aineiston kautta tutkimuksen johtopäätökset.

3. TEOREETTISET KÄSITTEET

Tässä luvussa avaan kandidaatintutkielman keskeisiä teoreettisia käsitteitä. Määrittelemieni tutkimuskysymysten ja niiden ratkaisemisen kannalta on seurattavuuden kannalta tärkeää avata lapsen vertaissuhteita ja niiden merkitystä, leikkiä ja konflikteja. Erityisesti leikin osalta käsittelen leikin merkitystä yleisemmästä näkökulmasta, jonka jälkeen keskityn lasten jaettuun, yhteiseen leikkiin.

3.1. Lapsen vertaissuhteet

Yleisen tiedon valossa varhaislapsuus on ihmisen elämässä hyvin merkittävä ajanjakso, jonka aikana ihminen omaksuu suurimman osan elämäntaidon perusteista. Ihmisen loppuelämän tärkeimmistä elämäntaidoista voidaan yhtenä merkittävimmistä pitää sosiaalisia ja vuorovaikutuksellisia taitoja. Salmivallin (2005, s. 15) mukaan lasten vertaissuhteet ovatkin olleet lapsuuden tutkimuksessa yhä kasvavan mielenkiinnon kohteena jo monta kymmentä vuotta. Hän esittelee kolme vertaistutkimuksen päälinjaa: sosiaalisen aseman määrittäminen, ystävyysuhteiden ja vertaissuhteiden vaikutus lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen sekä asenteet ja käyttäytymismallit, joita vertaisryhmistä omaksutaan (Salmivalli, 2005, s. 15-16).

Vertaissuhteilla tarkoitetaan suunnilleen samalla kehitystasolla olevien lasten keskinäistä vuorovaikutussuhdetta (Salmivalli, 2005, s. 15). Kehitystasoa määrittää muun muassa sosiaaliset, kognitiiviset ja emotionaaliset taidot (Salmivalli, 2005, s. 15). Ihmisen tietojen ja taitojen kehittymisen ollessa kaikkein nopeimmillaan juuri varhaislapsuudessa, ja koska ikäryhmien tasoerot näkyvät paikoin hyvin selkeästi, vertaissuhteet muodostuvat usein saman ikäisten vertaisten kanssa (Salmivalli, 2005, s. 15). Vertaissuhteilla tiedetään olevan vaikutusta lapsen kehitykseen, mutta myös pitemmälle ihmisen tulevaisuuteen (Salmivalli, 2005, s. 15). Salmivallin (2005, s. 15) mukaan vertaisten kautta omaksutaan elämälle tärkeää tietotaitoa ja asenteita. Lisäksi vertaisten kanssa koetut asiat ja tilanteet vaikuttavat paitsi välittömään sopeutumiseen, mutta myös hyvinvointiin pidemmälle tulevaisuuteen (Salmivalli, 2005, s. 15). Hartup (1989, s. 120) esitteleeikin artikkelissaan, kuinka pienelle lapselle merkityksellinen vertikaalinen hoivasuhde eli suhde itseään taitavampaan, usein aikuiseen, menettää iän myötä

jalansijaa, kun horisontaalinen vertaissuhde rupeaa näyttämään yhä tärkeämpää kuvaa lapsen kehityksen kannalta.

Yleistettynä globaalien lapsikäsitteiden ominaisuutena voidaan pitää lapsen mielenkiintoa, uteliaisuutta ja kiinnostusta uusiin asioihin. Lapsen kyky imeä itseensä nopeassa ajassa suuria määriä esimerkiksi tietoa, taitoja, käyttäytymismalleja, asenteita ja kulttuurillisia vaikutteita perustuu usein pohjattomaltakin tuntuvaan lapsen mielenkiintoon. Samoin vertaissuhteetkin muodostuvat tämän päämotiivin siivittämänä. Yhteisen lapsiryhmän muodostumisen katsotaan perustuvan lasten keskinäiseen vetovoimaan toisiaan vertaisiaan kohti (Munter, 2001, s. 17).

Samoin kuin aikuisilla omilla ryhmittymissään, myös lapsilla vertaisryhmien dynamiikka ja yhteisöllisyys määräytyy paljon sen mukaan, millaisia henkilöitä ryhmään hakeutuu ja kuinka henkilökohtaisia suhteet ryhmän sisällä ovat. Tutkimusten mukaan lapset kokevat primäärisesti kuuluvan omaan pienryhmäänsä, jonka he ovat saaneet itse vapaasti muodostaa (Marjanen, Ahonen ja Majoinen, 2013, s. 48). Pienryhmänä voidaan pitää korkeintaan muutaman lapsen ryhmää. Vasta toissijaisesti lapset kokevat olevan osana isompaa ryhmää, kuten esimerkiksi varhaiskasvatuksen kontekstissa päiväkodin ikätason määrittämää lapsiryhmää (Marjanen, Ahonen ja Majoinen, 2013, s. 48).

3.2. Leikki

Leikki on lapsuuden ja lapsen kehityksen kannalta yksi tärkeimmistä ilmiöistä. Se pystyy antamaan lapselle upeita kokemuksia ja elämän kannalta merkittäviä taitoja (Riihelä, 2004, s. 1). Riihelän (2004, s. 1) mukaan leikki usein sekoitetaan vain pienen, noin varhaiskasvatusikäisen lapsen puuhaksi. Todellisuudessa leikki jatkuu paljon vanhemmallakin iällä (Riihelä, 2004, s. 1). Tässä luvussa tarkastelen leikkiä vain pienten varhaiskasvatusikäisten kontekstissa.

Leikin tutkimuksessa ja sen merkityksestä puhuttaessa yhtenä kuuluisimmista teoreetikoista nousee Lev Semenovitch Vygotsky. Vygotskyn sosiokulttuurisessa teoriassa lapsen leikkiä kuvataan toiminnaksi kuvitellussa tilanteessa (Vygotsky, 2016, s. 7). Sittemmin Vygotskyn kulttuuriteoria leikin määrittelystä ainoastaan kuvitelluksi tilanteeksi on saanut osakseen niin vahvempaa kritiikkiä kuin myös teorian päivitetymppää soveltamista. Vygotskyn kuvaus leikistä

sulkisi kokonaan pois pienten lasten mahdollisuudet leikkiin, koska heillä ei ole vielä kehittyntä taitoa päästä kuviteltuun tilanteeseen (Helenius ja Lummelahti, 2013, s. 61-62).

Vuorisalo (2004, s. 16) määrittää leikin vapaaksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena ei ole muodostaa yksilölle minkäänlaista materiaalista tai psyykkistä etulyöntiasemaa. Hän osoittaaakin, että leikki on tavallisen elämän ulkopuolista toimintaa, mutta silti leikkijä voi omistautua ja antautua sen vetovoimalle täysin (Vuorisalo, 2004, s. 16).

Koivula ja Laakso (2017, L6) jakavat varhaiskasvatusikäisen lapsen leikkipolun kärjistetysti kahteen erilaiseen osa-alueeseen. Noin yksi- ja kaksivuotiaiden käytetyin leikkimuoto on esineleikki (Koivula ja Laakso, 2017, L6). Esineleikille on ominaista lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus ja sosiaalinen rakenne, jossa yhdessä koetaan ja tutkitaan konkreettista maailmaa, kuten erilaisia leluja ja niiden ominaisuuksia (Koivula ja Laakso, 2017, L6). Esineleikin viimeiseksi kehitysvaiheeksi muodostuu symbolinen esineleikki, joka sijoittautuu noin kahden vuoden ikätasolle (Koivula ja Laakso, 2017, L6). Symbolisessa esineleikissä lapsi pystyy antamaan esineille kuvitteellisia, symbolisia merkityksiä, joka valmistaa lasta seuraavaan leikin alueeseen eli roolileikkiin (Koivula ja Laakso, 2017, L6).

Siirtyminen esineleikistä roolileikkiin tapahtuu tavallisesti lapsen ollessa 3-4-vuotias (Koivula ja Laakso, 2017, L6). Siirtymävaiheessa esineet ovat vielä vahvasti läsnä, mutta niille osataan jo antaa symbolisia merkityksiä (Koivula ja Laakso, 2017, L6). Koivula ja Laakso (2017, L6) teroittavat, että siirtymä lasten rinnakkaisesta leikistä yhteiseksi roolileikistä vaatii metakommunikaation kehittymistä, jonka ansioista lapsi osaa irrottaa leikin todellisuudesta ja suhtautua siihen puhtaasti kuviteltuna tilanteena ja toimintana. Heidän mukaansa roolileikki on itsessään merkityksellistä toimintaa, mutta se toimii myös sosiaalisena kontekstina (Koivula ja Laakso, 2017, L6).

Vygotskyn teoriaa uudempi tutkimustieto osoittaaakin, että pienen lapsen kykenemättömyys hahmottaa roolileikin tyyppistä abstraktia rakennetta ei sulje kauttaaltaan lapsen pääsyä kuviteltuun tilanteeseen. Pieni lapsi voi käyttää aikuista välineenä esimerkiksi draaman nukkeleikkien ja musiikin laulujen ja tanssien kautta johonkin kuvitteelliseen – konkreettiset esineet tai lelut voivat toimia siltana lapsen mielentuotoksiin (Helenius ja Lummelahti, 2013, s. 61).

Tämän vuosituhatosen tutkimustiedon valossa oli jo selvää, että leikki on varhaislapsuuden vaiheessa lapsen primäärinen työkalu kehittyä ja oppia (Helenius ja Mäntynen, 2001, s. 141). Erityisesti vapaan leikin tunnustetaan olevan lapsen mahdollisuus kehittää keskinäisiä

vertaissuhteitaan ja opetalla elämäntaitoja, kuten vuorovaikutustaitoja ja omien henkilökohtaisten tavoitteiden asettamista (Helenius ja Korhonen, 2012, s. 69).

Leikki esiintyy vain yhtenä osana päiväkotiarjen jokapäiväisiä rutiineja, mutta on luonteeltaan hyvin erilainen muiden varhaiskasvatuksen toimien kanssa. Vapaa leikki ottaa erilaista pedagogista lähestymiskulmaa verrattuna muihin päiväkodin askareisiin pelkästään siinä, että se on lasten itsensä suunnittelevaa ja tuottamaa toimintaa (Helenius ja Korhonen, 2012, s. 69). Vapaassa leikissä lapset voivat itse toimia veräjän vartijana, mihin leikkiin he haluavat osallistua ja kenen kanssa (Helenius ja Korhonen, 2012, s. 69).

3.2.1. Jaettu leikki

Jaetulla leikillä tarkoitan leikkiä, johon lapset osallistuvat osana vertaistensa leikkiryhmää – leikki on yhteistä.

Eryteisesti roolileikit, jotka tavallisesti alkavat noin kolmen ikävuoden kohdalla lapsen verbaalisen lahjakkuuden kehittyessä riittäväksi, tarjoavat lapselle mahdollisuuden ensimmäisiin yhteisiin, suunnitelmallisiin, toimintoihin toisen vertaisen kanssa (Helenius ja Korhonen, 2012, s. 75-76). Lapsen osallistuessa leikkeihin, jotka vaativat jonkin roolin omaksumista ja siinä pysymistä muiden lasten vuorovaikutteisuuden vaikutuksessa, on todettu olevan suurin vaikutus lapsen oman identiteetin luomisessa ja oikeudentajunsa jäsentelyssä (Helenius ja Korhonen, 2012, s. 75-76).

Riihelä (2004, s. 9) kuvaa yhteistä, vertaisten kanssa jaettua leikkiä lapsia yhdistäväksi ilmiöksi. Jaettu leikki toimii lapselle yhdessä olemisen kulmakivenä, ja yhdistää erilaiset ihmiset vuorovaikutteisiksi leikin juonellisuuden rakentajiksi (Riihelä, 2004, s. 9). Leikin konteksti on myös hyvä mahdollisuus ennestään tuntemattomalle lapselle tutustumiseen (Riihelä, 2004, s. 9). Riihelä (2004, s. 9) kuvaa myös, kuinka jaettu leikki voi muodostaa arjen muuten yksitoikkoiset asiat mielenkiintoisemmiksi.

Lapsen leikki tapahtuu usein kahden tai useamman lapsen ryhmässä ja antaa näin loistavan mahdollisuuden vertaisten keskeiselle vuorovaikutukselle ja oppimiselle (Opetushallitus 3, 2016, s. 10). Salo ja Salmi (2018, s. 6) kuvailevat leikkiä ennen kaikkea sosiaalisena vuorovaikutustilanteena. Leikki itsessään opettaa kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta merkittävää sosiaalista kompetenssia, kuten asioiden jakamista, muiden auttamista sekä

ristiriitatilanteiden ratkaisemista (Salo ja Salmi, 2018, s. 6). Vertaisten kanssa jaetussa leikissä muodostetaan muun muassa ystävyysuhteita ja käsityksiä muista vertaisista sekä rakennetaan omaa minäkuvaa ryhmän jäsenenä (Salo ja Salmi, 2018, s. 6). Vuorisalon ja Eerola-Pennasen (2017, L14) mukaan varhaiskasvatuksen kontekstissa lasten sosiaalisten kontaktien syntymistä auttaa positiivinen kokemus päiväkodin suuriin lapsimääriin. Silloin lapsella on mahdollisuus osallistua erilaisiin leikkiryhmiin tai leikkikaverin valintaan (Vuorisalo ja Eerola-Pennanen, 2017, L14).

3.3. Konfliktit

Kaikissa ihmisten välisissä vuorovaikutussuhteissa esiintyy ajoittain erimielisyyksien, näkemuserojen tai eri motiivien törmäysten vuoksi kiistoja tai riitoja. Tällainen tilanne määritetään yleisesti konfliktiksi (Hännikäinen, 2001, s. 117). Konfliktia kuvataan usein kahden henkilön välisenä vuorovaikutussuhteena, joiden motiivit ja niiden luonteet eivät kohtaa (Hännikäinen, 2001, s. 117). Kahdella eri tekijällä on usein konfliktitilanteissa nähtävissä negatiivisia assosiaatioita toisiaan kohtaan (Kujala, 2008, s. 74). Konfliktissa ihmiset ovat myös usein valmiita käyttämään eri keinoja vaikuttaakseen toisen ajatteluun tai käyttäytymiseen (Hännikäinen, 2001, s. 117).

Järvinen ja Luhtaniemi (2013, s. 22) kuvaa konflikteista puhuttaessa vanhan ja uuden näkemyksen. Vanhan näkökulman mukaan konfliktit ovat ratkaistavissa, mutta aina siten, että osapuolista toinen selviää voittajana ja toinen joutuu tyytymään häviäjän osaan (Järvinen ja Luhtaniemi, 2013, s. 22). Vastaavasti uusi näkökulma kuvaa konfliktia ja intressieroja ”realiteettina”, jonka kanssa osapuolten täytyy vain olla sinut (Järvinen ja Luhtaniemi, 2013, s. 22). Heidän mukaansa tasa-arvoinen ja vastuullinen ristiriidan ratkaisu takaa molempien osapuolien säilyvän tilanteesta voittajana (Järvinen ja Luhtaniemi, 2013, s. 22). Konfliktit ovat aina sovittelavissa, mutta se ei takaa osapuolten tavoitteiden täyttymistä (Järvinen ja Luhtaniemi, 2013, s. 22).

Koivula (2010, s. 30) muistuttaa, että lasten välisistä vertaissuhteista puhuttaessa on hyvä tiedostaa, että se ei käsitä pelkästään myönteisiä vuorovaikutustilanteita. Lasten väliset keskinäiset konfliktit, erimielisyydet ja voimakkaat tunteiden tai mielen osoitukset ovat osa normaalia elämää (Koivula, 2010, s. 30).

Lasten, kuten kaikkien ihmisten, keskinäisessä vuorovaikutuksessa ilmenee negatiivisia piirteitä. Varhaiskasvatuksen kontekstissa lapsiryhmien keskuudessa tapahtuu muun muassa manipulointia, suostuttelua, alistamista ja uhkailua (Vuorisalo ja Eerola-Pennanen, 2017, L14). Tarkastellessa lapsien vertaissuhteiden negatiivisia piirteitä tulee huomioida, että kyseessä on sosiaalinen ilmiö – kyse ei ole pelkästään yksilön toiminnasta, vaan vertaisryhmän sallimista toimintatavoista ja dynamiikasta (Vuorisalo ja Eerola-Pennanen, 2017, L14). Toisin sanoen konflikteja voi syntyä pelkästään lasten välisistä ristiriidoista esimerkiksi soveliaista toimintatavien asemakäsityksistä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi eroavaisuudet käyttäytymistavoissa tai omasta näkemyksestä itsestään tai toisesta osana lapsiryhmää.

Hännikäinen (2001, s. 118) kuvaa konfliktien vakavuutta kriisin, erimielisyyden ja huonon onnen -tilanteiden portaiden kautta. Kriisissä lasten konflikti muotoutuu molemminpuoliseen negatiiviseen emotion toisiaan kohtaan, joka vaatii asian selvittämistä (Hännikäinen, 2001, s. 118). Kriisiin liittyy usein voimakkaita tunteiden ryöpsähdyksiä, kuten esimerkiksi aggression ja ahdistuksen tunteita (Hännikäinen, 2001, s. 118). Hännikäisen (2001, s. 118) mukaan erimielisyydessä kielteiset tunteet ovat laimeampia ja tilanne ei riistäydy käsistä samoin kuin kriisissä. Vastaavasti huonon onnen -tilanteissa toinen tyytyy vähempään tai osaansa. (Hännikäinen, 2001, s. 118). Tällaisissa tilanteissa tapahtuu joko kompromissi tai toinen osapuoli menettää intressiään ja antaa periksi.

Konflikteilla ei ole kuitenkaan pelkästään negatiivista vaikutusta lapsen kehitykseen. Kehityspsykologia korostaakin perinteisesti niitä positiivisia puolia, joita konfliktien myötä lapsi saa oman kehityksensä tueksi (Hännikäinen, 2001, s. 118). Lasten väliset prosessit konfliktien läpikäyntiin ja niiden ratkaisemiseen ovat erityisen tärkeitä muun muassa heidän vuorovaikutustaitojen ja ongelmanratkaisun kehittymisen kannalta (Hännikäinen, 2001, s. 118).

4. LAPSEN VAIKEUDET VERTAISUHTEIDEN MUODOSTAMISESSA JA YLLÄPITÄMISESSÄ JAETUN LEIKIN KONTEKSTISSA

Uusien, erilaisten ihmissuhteiden muodostaminen ja jo olemassa olevien suhteiden ylläpitäminen voi olla hyvin haastavaa vanhemmallakin iällä. Samoin lapsen vertaissuhteissa voi esiintyä sudenkuoppia tai ongelmia, mitkä voivat aiheuttaa kitkaa ryhmähengelle. Tässä luvussa tarkastelen lapsen vertaissuhteiden haasteita leikissä.

Tahkokallio (2014, s. 51) kuvaa tutkimuksessaan lasten vertaissuhteiden tarjoavan lapsille sosiaalisen haasteen sellaisissa konteksteissa, jossa kunnioitus tai hyväksyntä pitää ansaita, ja joissa varhaiskasvatuksen opettaja ei ole edistämässä keskinäistä vuorovaikutusta. Hän myös muistuttaa, että vertaissuhteiden solmimisen ehtona on lapsen sosiaalisen statuksen muodostuminen eli oman paikkansa löytyminen lapsiryhmässä (Tahkokallio, 2014, s. 52).

Leikin yhteydessä muodostuvista ja muokkautuvista vertaissuhteissa on ominaista, mitä lapset kokevat vertaisensa tuovan leikkiin mukaan. Lapset kokevat tärkeäksi, että heidän ryhmänsä yhteiseen leikkiin osallistuva vertainen jakaa yhteisiä kiinnostuksen kohteita ja esittää kekseliäisyyttä leikittäessä (Marjanen, Ahonen ja Majoinen, 2013, s. 49-50). He pitävät arvossa myös positiivisia luonteenpiirteitä, kuten reiluutta tai kivuutta unohtamatta avuliaisuutta ja sitoutumista leikin sääntöihin (Marjanen, Ahonen ja Majoinen, 2013, s. 49-50).

Kuten jo luvussa kolme mainittiin, isommat lapsiryhmät muodostuvat useammista muutaman lapsen pienryhmistä. Pienryhmissä tapahtuu useimmiten esimerkiksi lasten vapaa leikki. Näissä lasten yhteisöissä voi helposti muodostua me-henki ja me-henkisyys, yhteenkuuluvuuden tunne (Marjanen, Ahonen ja Majoinen, 2013, s. 66). Yhteenkuuluvuuden toisena puolena lapsiryhmissä voi esiintyä ei-hyväksyvää tai torjuvaa käytöstä, jos ryhmä ei koe ulkopuolelta tulevaa lasta sopivaksi pienyhteisönsä (Marjanen, Ahonen ja Majoinen, 2013, s. 66).

Marjasen ym. (2013, s. 47) mukaan lapsen asema tai rooli ryhmän jäsenenä ja sosiaalisena vertaisena ansaitaan aina sosiaalisissa tilanteissa, eivätkä ne ole asemia joihin lapsi vain voi itsensä asettaa. Toisin sanoen asema yhteisössä määrittyy aina jonkin konkreettisen tekemisen kautta. Mikäli lasten leikkitaitojen tasoissa on selvempiä eroja voi siitä muodostua haittaa ja pahimmillaan ongelma lasten keskinäiselle leikkisuhteelle.

Tahkokallio (2014, s. 52) kertoo vertaissuhteistaan saamien kokemusten muokkaavan lapsen ajatuksia hänestä itsestään. Voidaankin todeta, että lapsi heijastelee vertaisistaan ja heidän vuorovaikutuksestaan käsityksiään omasta itsestään. Myönteiset kokemukset vertaiskontakteista vahvistavat lapsen itsetuntoa negatiivisten heikentäessä sitä (Tahkokallio, 2014, s. 52). Lisäksi mahdollisten psyykkisten terveysongelmien riski kasvaa (Tahkokallio, 2014, s. 52).

Tutkimusten mukaan lapsen minäkäsityksellä on huomattu olevan merkitystä mahdollisiin vertaissuhdeongelmiin. Heikon minäkäsityksen omaavalla lapsella on taipumusta esiintyä vetäytyvästi ja arasti (Salmivalli, 2005, s. 46). Lapsella voi esiintyä pelkoa tai arkuutta tehdä aloitteita vertaisiinsa tai vastata niihin (Salmivalli, 2005, s. 46). Heikko minäkäsitys voi myös ilmetä hyvin erilaisella tavalla. Tutkijat ovatkin huomanneet, että syrjityiksi tulleiden lasten toimintaa voidaan kärjistetysti kategorisoida kahteen ryhmään: vetäytyviin ja aggressiivisiin lapsiin (Salmivalli, 2005, s. 44). Vauhdikkaan leikin yhteydessä ongelmat näkyvät selvästi lasten yrittäessä tarttua leikin kulkuun oikealla hetkellä. Syrjityllä lapsella on riski joutua negatiiviseen kierteeseen, koska torjutuksi tuleminen muiden lasten taholta kannustaa torjuttua enemmän itse ongelmaan – vetäytymiseen tai aggressioon (Salmivalli, 2005, s. 44). Vastaavanlaisesta oravanpyörästä kertoi jo Schwartz ym. (1993, s. 1770), jonka tutkimusten mukaan alistuminen vain pahensi riskiä tulla uudelleen alistetuksi lapsiryhmässä.

Sinnemäki (2020) muistuttaa artikkelissaan, että eri lapsien taitotasossa on eroja koskien vertaisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutuksellista leikkiä. Kaikki lapset eivät koe tai osaa liittyä mukaan jaettuun leikkiin muiden vertaisten kanssa (Sinnemäki, 2020). Sinnemäki (2020) huomauttaa, että lapset voivat tulkita vertaistensa viestejä väärin. Esimerkiksi vertaisen kosketus hippaleikissä tarkoituksena kutsua mukaan leikkiin voidaan kokea liian voimakkaana, kivuliaana tai epämiellyttävänä, ja siten tulkitaan tarkoituksensa vastaisesti (Sinnemäki, 2020).

Tahkokallion (2014, s. 218) tutkimuksen mukaan vapaan leikkitoiminnan kannalta tärkeänä pidetty sitoutuneisuus yhteiseen leikkiin näyttäytyi haastavana osalle lapsista. Niillä lapsilla, joilla sosiaalisia toimintaresursseja, kuten toveruutta, suosiota tai muiden vertaisten luottamusta on vähän vaikuttaa olevan suurempia hankaluuksia sitoutua jaettuun leikkiin (Tahkokallio, 2014, s. 218).

Jokainen lapsi on oma persoonansa, omilla vahvuuksillaan ja luonteenpiirteillään. Lapsia ja lapsuutta yhdistää jokaisen lapsen tarve kokea olevansa paras useita kertoja yhä uudestaan ja

uudestaan (Helenius ja Lummelahti, 2013, s. 229). Lapset hakeutuvat noin 5-vuotiaina mielellään leikkiryhmiin, joissa on vanhempia, kokeneita leikkijöitä (Helenius ja Lummelahti, 2013, s. 99). Hakeutumalla itseään taitavampien leikkijöiden seuraan tai ottamalla kokemattomampia lapsia ohjaukseensa, lapset antavat itselleen mahdollisuuden kehittyä (Helenius ja Lummelahti, 2013, s. 28).

Varhaiskasvatuksessa leikkiajalla tai pihamaalla tapahtuva vapaa leikki on merkittävä toiminnanmuoto, joissa lapset pääsevät luomaan vertaissuhteita, harjoittaa vuorovaikutustaitojaan ja tavoitteellisuutta (Helenius ja Korhonen, 2012, 69-70). Leikkiin osallistuvat lapset ovat monitahoisessa suhteessa toisiinsa. Dominoivana roolina toimii leikkijän rooli, mutta lapset ottavat leikin dynamiikasta vaikutteita myös todelliseen vuorovaikutussuhteeseensa (Helenius ja Korhonen, 2012, s. 70). Varhaiskasvatuksen vapaassa leikissä voidaan myös nähdä mahdollisuuksien lisäksi riskejä, jos liian kokematon tai taitamaton lapsi osallistuu itseään vanhempien ja paljon taitavampien lasten leikkiin. Tällöin leikin roolit ja leikkijöiden dynamiikka voi vääristyä liaksi ja lasten välillä saattaa ilmetä esimerkiksi vallan väärinkäyttöä. Pahimmassa tapauksessa leikin konteksti ei enää rajaa lasten välisiä vääristyneitä suhteita.

Lasten keskinäisten ristiriitojen kannalta leikitilanne voi toimia konflikteja laukaisevana ilmiönä erityisesti sen vapaamman ja lapsen oman tahdon varaisen luonteen vuoksi. Esimerkiksi esineleikeissä vertaisten väliset konfliktit voivat aiheutua lasten halusta leikkiä samalla lelulla. Hännikäisen (2001, s. 120) mukaan leikitavaroihin liittyvät konfliktit ovat pienillä lapsilla osaltaan myös kognitiivisten motiivien ajamia. Lapsi ei halua vain pyrkiä tietyn lelun omistukseen tai omimiseen, vaan häntä ohjaa halu tutkia, käyttää ja käsitellä kyseistä lelua (Hännikäinen, 2001, s. 120). Lasten tarkoituksellisuudesta löytyy myös muita mahdollisia syitä leikitavaroiden ja -tilan kontrollointiin. Lapsi voi pyrkiä turvallisuuden tunteeseen ja tilanteen ennustettavuuteen hänen käyttäessään työkalun tavoin hallintaa leikitilanteessa (Hännikäinen, 2001, s. 120).

5. LAPSEN VERTAISUHTEIDEN TUKEMINEN JAETUN LEIKIN KONTEKSTISSA

Lasten vertaissuhteilla ja niiden mahdollisilla ongelmilla on tutkitusti vaikutusta lapsen sosiaaliseen, kognitiiviseen ja emotionaaliseen kehitykseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä, ja ennen kaikkea varhaiskasvatuksen opettajalla, on yhtenä tärkeimmistä tehtävistään määrä kytkeä arviointi suunnitelmallisesti osaksi yksilö- ja pienryhmätoiminnan ohjaamista sekä suunnittelua (Heikka, Hujala, Turja ja Fonsén, 2012, s. 55). Arvioinnin tarkoituksena on kerätä tietoa pedagogiikan jatkosuunnittelua varten (Heikka ym., 2012, s. 55). Leikki ja sen kontekstissa tapahtuvat ilmiöt kuuluvat yhtenä osana varhaiskasvatuksen arvioinnin piiriin.

Opetushallituksen varhaiskasvatuksensuunnitelman perusteet (2018, s. 39) tunnustaa jaetun, ryhmässä tapahtuvan leikin vaikutukset lapsen emotionaalisen kehittymisen kannalta. Samoin Esiopetus suunnitelman perusteet veloittavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä kannustamaan lapsia vuorovaikutukseen vertaistensa kanssa, ja pitää leikkiä mahdollisuuksien kenttänä lasten keskinäiselle sosiaaliselle toiminnalle (Opetushallitus 2, 2014, s. 17).

Ihmssuhteiden syntyminen ei ole irrotettavissa kyseisestä ajasta tai paikasta, missä vuorovaikutus tapahtuu, vaan lasten toiminta rakentuu aina sosiokulttuurisena ja tilanteeseen sidottuna (Lehtinen, 2009, s. 140). Munter (2001, s. 109) osoittaa, että lapsen ryhmäytymistä tulisi opettajan puolesta pystyä tukemaan heti kaikin keinoin, kun lapselle itselleen muodostuu luontainen mahdollisuus muodostaa syvempiä vertaissuhteita. Luontaisena kohtaamisen ilmiönä tai paikkana leikki tarjoaa mahdollisuuden esimerkiksi saman mielenkiinnon kohteen jakaville lapsille rakentaa keskinäistä vuorovaikutussuhdettaan. Esimerkiksi päiväkotiryhmän uudelle lapselle leikki näyttäytyy niin lapselle itselleen kuin varhaiskasvatuksen opettajallekin mahdollisuutena integraatioon.

Tahkokallion (2014, s. 219) tutkimuksen mukaan lapsen historian saatossa leimatun sosiaalisen aseman vaikutus muiden lasten havaintoihin ja suhtautumiseen on niin suuri, että se voi vaikuttaa siihen, kuinka lapsi vertaistensa toimesta kohdataan. Varhaiskasvatuksen opettajalla onkin suuri rooli edistää lasten keskinäisen luottamisen syntymistä oikeudenmukaisuudesta tinkimättä (Tahkokallio, 2014, s. 219). Käytännössä opettajan tulee paneutua ensiksi lasten yksityisiin intresseihin ja niiden eroihin, ja siten suunnitelmallisesti ja tilannekohtaisesti edistää lasten positiivista vuorovaikutusta (Tahkokallio, 2014, s. 219).

Konkreettisina keinoina päiväkodin miljöössä opettajan tulisi ottaa huomioon lapsen yksilölliset taipumukset kommunikoida ja vapaasti kohdata vertaisensa (Munter, 2001, s. 110). Varhaiskasvatuksen tilaratkaisuihin tulisi välittyä lasten mahdollisuus aktiiviseen lapsen elämään, kuin myös passiivisempaan läheisyyden hakuun vertaisistaan (Munter, 2001, s. 110). Eri päiväkotiryhmien erilaisen dynamiikan vuoksi lasten arviointi näyttelee jälleen isoa osaa ympäristön muokkaamisessa kyseiselle lapsiryhmälle sopivaksi.

Vaikka päiväkodin henkilöstön tuleekin tukea lapsen kasvua ja kehitystä kokonaisvaltaisesti, varhaiskasvatuksen opettajan on syytä tunnistaa yksilöllisesti myös ne lapsen ominaisuudet, jotka mahdollisesti ovat jääneet jälkeen yleisestä ikä- ja taitotasosta. Meadanin ja Ostroskyn (2010, s. 104-105) mukaan varhaiskasvatuksen opettajan tulisi pystyä tukemaan niitä sosiaalisen kehityksen piirteitä, joissa lapsella on eniten kehitettävää. Jos esimerkiksi vertaisten kanssa jaettuun leikkiin osallistuvan lapsen on hankala pystyä jakamaan yhteisiä leluja, saattaa se hidastaa tai pahimmillaan pysäyttää leikin kulun ja aiheuttaa vertaissuhteisiin konfliktin (Hännikäinen, 2001, s. 117). Tällaisissa tilanteissa opettajan tulisi pystyä tukemaan lasta selviämään lelun menettämisen ikävästä tunteesta ja näkemään uusia mahdollisuuksia esimerkiksi toisen lelun parista.

Hännikäinen (2001, s. 122;123) osoittaa myös, että varhaiskasvatuksen opettaja voi tietoisella suunnittelulla organisoida leikki-tilanteet siten, että ne ehkäisevät lasten keskinäisiä konflikteja. Tutkimusten mukaan opettaja pystyy omilla esimerkiksi leikki-tilaa tai -kumppania koskevilla valinnoilla ehkäisemään ristiriitatilanteiden syntymistä (Hännikäinen, 2001, s. 123). Pedagogisesti asiaa tarkastelemalla voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, milloin on lapsen edun mukaista ehkäistä konfliktin syntymistä, ja milloin antaa lasten harjoitella itse ongelman ratkaisemista sovun löytämiseksi (Hännikäinen, 2001, s. 122;123). Varhaiskasvatuksen opettajan tulee huomioida konfliktien kehittävä vaikutus lapseen.

Leikki esiopetuksessa (Opetushallitus 3, 2016, s. 13) esittelee 2010 suoritettua Jyrki Reunamon tutkimuksen aineistoa koskien päiväkotien aamupäivätoimintaa. Tutkimuksessa ilmenee, että aikuiset osallistuivat lasten leikkiin ajallisesti vain murto-osalla kaikista päivän mahdollisuuksista. Tulokset antavat ymmärtää, että aikuisen asemaa kanssalleikkijänä olisi asianmukaista vahvistaa. (Opetushallitus 3, 2016, s. 13).

Varhaiskasvatuksen opettajalla on käytössään myös muita keinoja lapsen vertaissuhteiden tukemiseen leikissä. Vygotskyn leikkiteorian näkökulmasta lasta pystytään auttamaan siirtymässään esineleikeistä symboliseen, vertaisten kanssa jaettuun leikkiin esimerkiksi

tarjoamalla tarpeeksi monikäyttöisiä leluja, jotka tukevat mielikuvituksellista leikkiä (Laitila ja Rantanen, 2018, s. 158). Lähtökohtana varhaiskasvatuksen opettajana leikin ja sitä kautta vertaissuhteiden tukemiselle voidaan pitää tarpeeksi pitkän leikkiajan mahdollistamista lapsiryhmälle, jotta moniulotteisen ja pitkäkestoisen leikin mahdollisuus säilyy (Laitila ja Rantanen, 2018, s. 158).

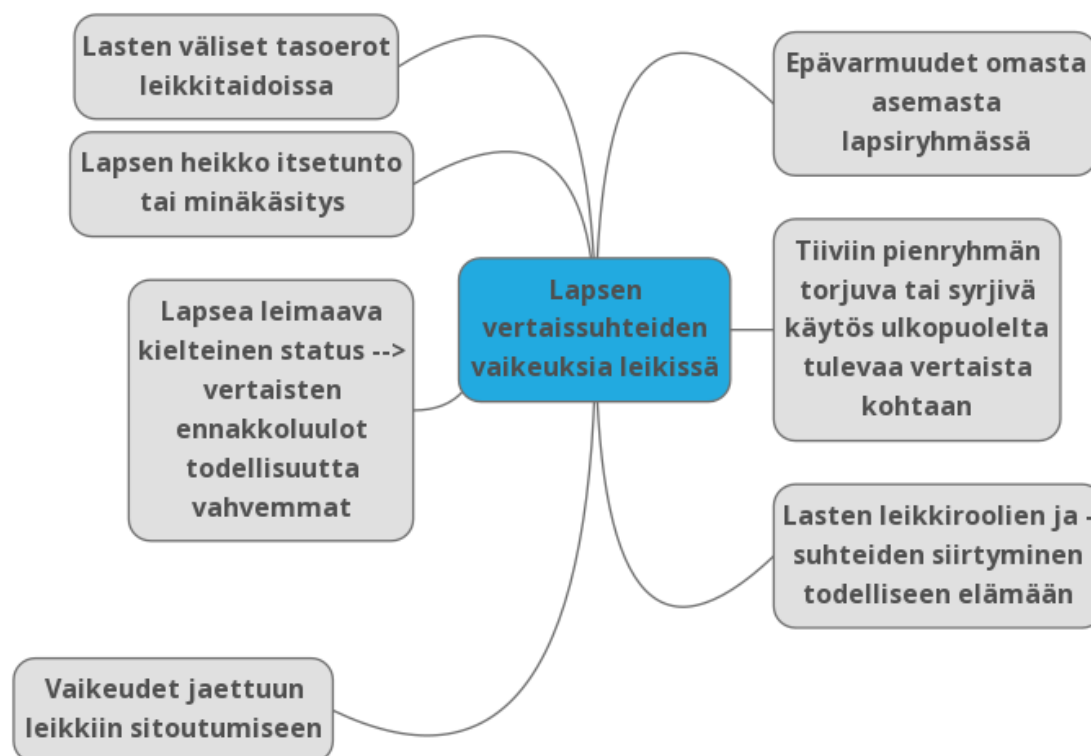
Konkreettisina tukemisen keinoina lapsen vertaissuhteiden muodostamiselle ja ylläpitämiselle toimisi esimerkiksi aikuisen apu verbaalisessa vuorovaikutuksessa (Sinnemäki, 2020). Varhaiskasvatuksen henkilöstö voisi ohjata ja sanoittaa erilaisia tapoja, joilla lähestyä vertaistaan (Sinnemäki, 2020). Sinnemäen (2020) mukaan aikuinen pystyy ohjeistamaan ja havainnollistamaan esimerkiksi sopivaa kehollista etäisyyttä tai myönteistä äänenkäyttöä. Aikuinen voi myös auttaa lasta empaattisessa ajattelussa eli asettumaan toisen ihmisen asemaan – miltä hänestä voisi tuntua (Sinnemäki, 2020).

Laitila ja Rantanen (2018, s. 158) kuvaavat myös hyvin konkreettisesti, miksi aikuinen on hyvin merkityksellinen lasten yhteiselle roolileikille. Varhaiskasvatuksen opettajan tärkeänä asemana päiväkodin leikeissä on pystyä tuottamaan lapsille tarvittavan määrän tietoa tosielämän tilanteista, joita leikissä mallinnetaan (Laitila ja Rantanen, 2018, s. 158). Lapsi pystyy asettumaan vasta silloin leikkijän rooliin esimerkiksi kauppaleikissä, kun hänellä on tarvittava määrä taustatietoa, kuinka kauppias tai asiakas todellisuudessa käyttäytyy (Laitila ja Rantanen, 2018, s. 158). Aikuinen siis mahdollistaa lapselle tietoa todellisuuden sosiaalisista ja vuorovaikutuksellisista tilanteista, joita hän leikissään pystyy mallintamaan yhdessä vertaistensa kanssa.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen perusteella leikki toimii lapselle kontekstina hyvin luonnollisena ilmiönä luoda ja ylläpitää vuorovaikutussuhteitaan vertaisiinsa. Leikki näyttää peilaavan hyvin niitä vertaissuhteiden ominaisuuksia, jotka saattavat muodostua haasteellisiksi lasten keskinäiselle kanssakäymiselle. Leikin merkittävien sosiaalisten, kognitiivisten ja emotionaalisten vaikutusten vuoksi on välttämätöntä, että varhaiskasvatuksen opettaja pystyy tukemaan yksilöllisesti jokaista lasta osallistumaan leikkiin vertaistensa kesken. Esittelen kuviossa 1 lapsen vertaissuhteiden vaikeuksia leikissä.

KUVIO 1. Lapsen vertaissuhteiden vaikeuksia leikissä.

Varhaiskasvatuksen lapsiryhmissä voi esiintyä useita muutaman lapsen pienryhmiä. Nämä pienryhmät erottuvat parhaiten vapaan leikin aikana. Pienryhmien positiivisten piirteiden, kuten lasten keskinäisen läheisyyden lisäksi niistä voi ilmentyä myös kielteisiä lieveilmiöitä esimerkiksi ulkopuolelta ryhmään yrittävien lasten torjumista. Torjutuksi tuleminen voi johtua

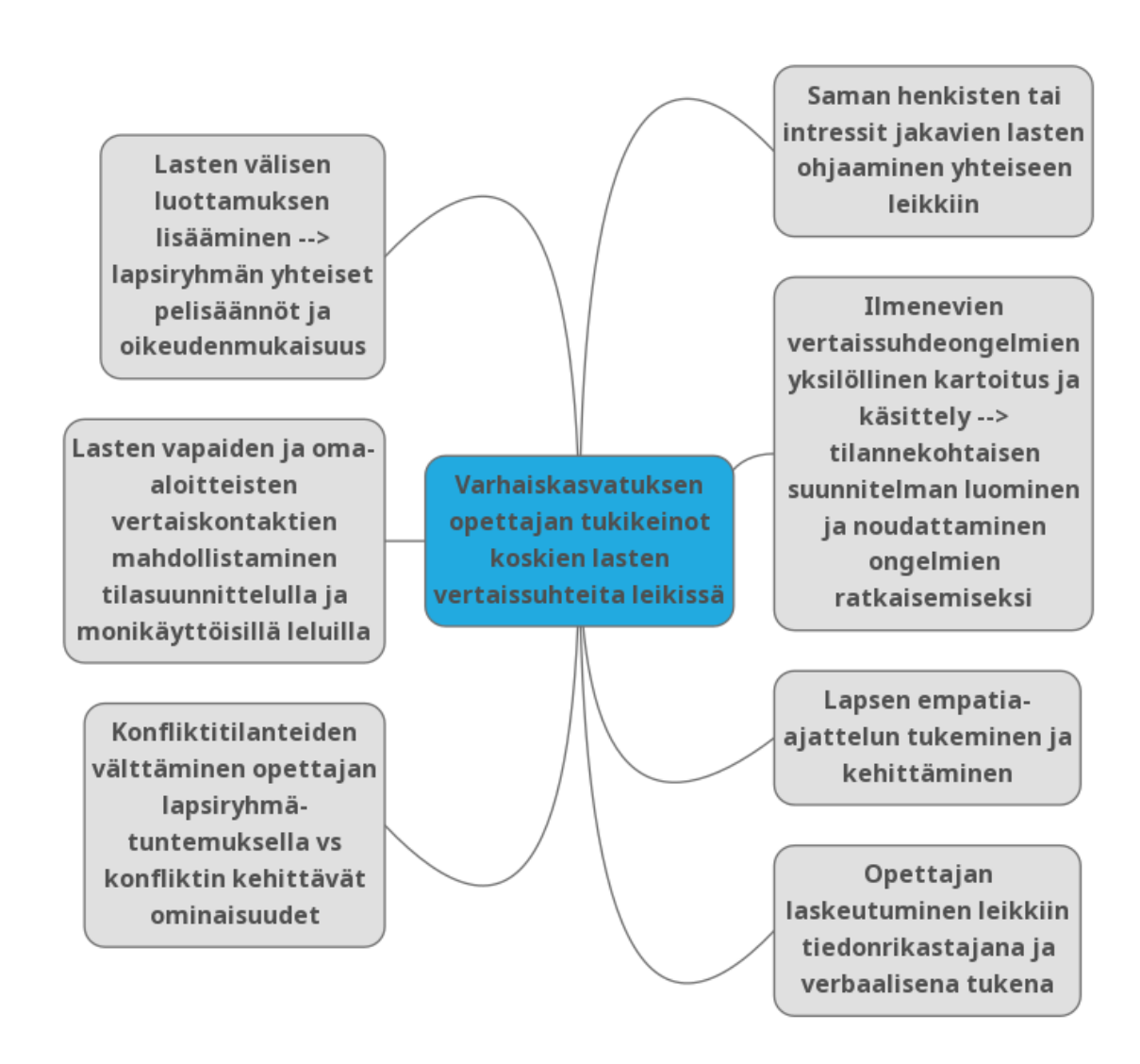
lapsen ominaisuuksista, jotka pienryhmän mielestä eivät anna mitään uutta tai lisäpanosta keskinäiseen leikkiin.

Torjutuksi tulemisessa on suuri riski, että lapsen mahdolliset ennestään olemassa olevat sosiaaliset haasteet vain syventyvät. Lapsen kehityksen kannalta suuren haasteen tekee se, että lapsi pystyy määrittämään omaa sosiaalista statustaan tai asemaansa suhteessa muihin vertaisiinsa vain tekemisen kautta. Negatiivinen kierre, jossa lapsi ei pääse tempaantumaan mukaan yhteiseen, jaettuun leikkiin on hälyttävä ilmiö lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta. Tiivis ja tuttu pienryhmä palvelee jäseniensä keskinäistä yhteisöllisyyttä, mutta voi kaivaa maata isomman päiväkotiryhmän jalkojen alta.

Vertaissuhteiden muodostamisen ja ylläpitämisen vaikeutena näyttäytyy myös lapsen henkilökohtaiset hankaluudet sitoutua yhteiseen leikkiin. Sitoutumista hankaloittaa entisestään, jos leikkijöiden leikkitaidoissa on suuria eroja. Myös lapsen heikko itsetunto ja minäkäsitys vaikeuttavat vertaissuhteiden muodostamista ja ylläpitämistä leikin kontekstissa.

Monet vertaissuhteiden haasteet ovat usein lapselle liian isoja pulmia ratkaistavaksi yksin, ja lapsi tarvitseekin välttämätöntä apua ja tukea varhaiskasvatuksen henkilöstöltä. Varhaiskasvatuksen opettajan tulee kantaa vastuun oman lapsiryhmänsä ja tiiminsä pedagogiikasta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 1, 2018, s. 10) mukaan lapsen yksilöllinen tukeminen tulee olla suunnitelmallista ja arvioitavaa toimintaa, joissa huomioidaan lapsen etu ja tarpeet. Kuviossa 2 esittelen varhaiskasvatuksen opettajan tukikeinoja koskien lasten vertaissuhteita leikissä.

KUVIO 2. Varhaiskasvatuksen opettajan tukikeinot koskien lasten vertaissuhteita leikissä.

Paitsi, että varhaiskasvatuksen opettajan tulee pystyä tarttumaan akuuttiin tilanteeseen lasten välisen leikin tukemiseksi, pystyy hän myös välillisesti vaikuttamaan positiivisiin kohtaamisiin leikitilanteissa. Esimerkiksi hyvällä tilasuunnittelulla ja -toteutuksella on vaikutusta, kuinka lapsiryhmät rakentavat yhteistä leikkiä. Erityisesti erilaisten leikkimahdollisuuksien luominen antaa lapselle vapaan valinnan vaihtoehtoja lähestyä vertaisiaan esimerkiksi yhteisten yksilöllisten taipumusten kautta tiettyyn leikkiin.

Aikuinen pystyy myös tuomaan lasten väliin vuorovaikutustilanteisiin tietoa tai näkökulmia todellisesta maailmasta, jota lapset leikeissään mallintavat ja esimerkiksi yhteiskunnallisia tai kulttuurillisia käyttäytymismalleja tai -normeja kaventamaan lasten välistä kiilua konfliktitilanteissa.

Kuten luvussa 5 mainitaan, lapset ansaitsevat tulla oikeudenmukaisesti kohdelluiksi niin aikuisten kuin vertaistensakin toimesta. Oikeudenmukaisuudesta tässä kontekstissa puhuttaessa – eli siitä, että jokainen lapsi ansaitsee tulla kohdatuksi sellaisena, kuin on eikä sellaisena kuin oletetaan – voidaankin ajatella, että selkeät, päiväkotiryhmän tai jopa laajemmin päiväkodin yhteiset inhimillisyyden ja toveruuden säännöt voisivat löytää merkityksellisen paikkansa päiväkodin arjesta.

7. POHDINTA

Tämä tutkimuksen tarkoituksena oli syventyä varhaiskasvatuksessa esiintyviin lapsen vertaissuhteiden muodostamisen ja ylläpitämisen haasteisiin jaetussa leikissä kirjallisuuskatsauksen metodein. Sen viittauksissa on pyritty kiinnittämään mahdollisuuksien mukaan erityistä huomiota lähteiden arvostettavuuteen ja reliabiliteettiin niin teorian kuin tutkimuskysymystenkin käsittelyssä.

Haasteita tutkimukseen toteuttamiseen toi se, että aivan viimeisintä tutkimustietoa vertaissuhteiden kehityksestä leikissä on haastava löytää. Vaikka niin leikkiä kuin lapsen vertaissuhteita on tutkittu hyvin paljon Suomessa ja kansainvälisesti, minut yllätti tutkimusten pintapuolisuus niistä lasten keskinäisten vuorovaikutussuhteiden ominaisuuksista, jotka esiintyvät juuri leikin ympärillä. Lisäksi leikkiä on tutkittu Suomessa ja kansainvälisesti hyvin paljon 2000-luvulla, mutta tutkimusten määrä vähenee huomattavasti siirtyessä uudempaan 2010-lukuun. Myös tutkimusten näkökulmat ovat spesifimpiä ja siten usein haastavampia hyödyntää tässä kirjallisuuskatsauksessa.

Edellä mainitut haasteet tälle tutkimukselle pakottivat osaltaan tutkimuksen rajauksen yleisluontoiseksi koskien kaikkia varhaislapsuuden ikäryhmiä. Oman haasteensa vertaissuhteiden vaikeuksia tutkittaessa kirjallisuuskatsauksella tuo niihin usein kytkeytyvän kiusaaminen. Tutkimuksessa rajasin kiusaamisen kokonaan pois, mutta aineiston analysoinnin osalta haasteita tuotti kiusaamisen erottaminen syrjivästä tai torjuvasta käytöksestä. Lisäksi tutkimuksessa ei ole huomioitu tarkemmin esimerkiksi tehostetun tai erityisen tuen piiriin kuuluvia lapsia. Tarkemmat tutkimukset vertaissuhteiden muodostamisesta ja ylläpitämisestä leikin kontekstissa koskien jotain tiettyä ikäryhmää olisi mielestäni vaatinut myös omaa, uutta tutkimusta. Tämä antaakin hyvän mahdollisuuden ja vaihtoehdon hyödyntää tätä kandidaatin työtä jatkossa pro gradu -tutkielmassa.

Koenkin, että lasten vertaissuhteita ja niiden ominaisuuksien merkityksiä tulisi jatkossa tutkia enemmän jaetun leikin tilanteissa. Lisäksi mielestäni opettajan vertaissuhteiden tukemisesta leikissä tarvittaisiin uutta ja hyvin konkreettiasolle sukeltavaa tutkimusta. Tällä hetkellä saatavilla oleva tutkimus keskittyy oman kokemukseni mukaan enemmässä määrin niihin ominaisuuksiin, joita vertaissuhteissa tulisi opettajan puolesta tukea. Mitkä ovat ne keinot ja

työkalut, joilla varhaiskasvatuksen opettaja konkreettisesti, käytännössä tukee näitä lasten vertaissuhteiden ominaisuuksia, joilla vertaissuhteita muodostetaan ja ylläpidetään?

Koen tämän tutkimuksen henkilökohtaisesti minulle merkittäväksi työksi. Oman taustani ja historiani linkittämänä olen pitänyt lasten välistä kilpailua hyvin mielekkäänä tutkimusalueena. Ennen kaikkea kyseisessä aiheessa minua kiinnostaa, miksi nykypäivän kasvatuksessa kilpailua pidetään niin vahingollisena lapselle. Usein varhaiskasvatuskontekstissa olen kuullut puhuttavan kilpailun haitallisista vaikutuksista tasa-arvo-käsitykseen, solidaarisuuteen, vertaisen kunnioittamiseen ja yksilön identiteetin kehitykseen. Nämä kaikki seikat voidaan linkittää epäsuoriksi ilmiöiksi tai kysymyksiksi myös vertaissuhteissa, ja koen tämän kandidaatin työn antavan ponnistuselautaa myös kilpailun tarkastamiselle. Leikki toiminnan ilmiönä tarjoaa mielestäni otollisen tarkkailutilanteen. Erityistä mielenkiintoa tässä tutkimuksessa minussa herätti, että kilpailullisuus ei noussut missään lähdeaineistossa esille vertaissuhteiden muodostamisen tai ylläpitämisen vaikeutena tai haasteena. Aiheesta onkin hyvä jatkaa jatkotutkimuksiin uskoen tämän työn antavan oman tukensa teorialle. Mahdollisesti jatkaessani kilpailullisuuden tarkastelua pro gradu -työssäni minun tulee ottaa huomioon oma kilpaurheilutaustani ja sen tuomat riskit kyseisen ilmiön tarkastelun mahdolliseen objektiivisuuteen.

LÄHTEET

- Creswell, J. W. (2016). *Mixed Methods International Research Association*. (Luento, University of Michigan: USA.)
Haettu 21.4.2020:
<https://www.ualberta.ca/international-institute-for-qualitative-methodology/media-library/international-institute-of-qualitative-methods/webinars/mixed-methods/2016/jcreswellmmira-webinar.pdf>
- Dugatkin, L. A. & Rodrigues, S. (2008). *Games Animals Play*. Greater Good Science Center: University of California, Berkeley.
Haettu 30.4.2020:
https://greatergood.berkeley.edu/article/item/games_animals_play
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K. & Kyngäs H. (2014). *Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness*. SAGE Open: 1-10
Haettu 30.4.2020:
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244014522633>
- Hartup, W. W. (1989). *Social Relationships and Their Developmental Significance*. American Psychologist, 44(2), s. 120-126. University of Minnesota.
- Heikka, J., Hujala, E., Turja, L. & Fonsén, E. (2012). *Lapsikohtainen havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa* teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja (toim. Hujala, Eeva & Turja, Leena). PS-Kustannus: Jyväskylä. 2. painos.
- Helenius, A. & Korhonen, R. (2012). *Leikin ensiaskeleita* teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja (toim. Hujala, Eeva & Turja, Leena). PS-Kustannus: Jyväskylä. 2. painos.
- Helenius, A. & Lummelahti, L. (2013). *Leikin käsikirja*. PS-Kustannus: Jyväskylä

- Helenius, A. & Mäntynen, P. (2001). *Leikin aakkoset* teoksessa *Pienet päivähoidossa: Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita* (toim. Helenius, Aili; Karila, Kirsti; Munter, Hilikka; Mäntynen, Pirkko & Siren-Tiusanen, Helena). WSOY: Porvoo. 1.-2. painos.
- Hännikäinen, M. (2001). *Pienten lasten konfliktit* teoksessa *Pienet päivähoidossa: Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita* (toim. Helenius, Aili; Karila, Kirsti; Munter, Hilikka; Mäntynen, Pirkko & Siren-Tiusanen, Helena). WS Bookwell Oy: Juva. 1.-2. painos.
- Järvinen, I. & Luhtaniemi, T. (2013). *Ratkaisukeskeinen työyhteisösovittelu*. Työterveyslaitos: Helsinki.
Haettu 20.4.2020:
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138234/TTL_978-952-261-068-3.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Koivula, M. (2010). *Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa*. Jyväskylän yliopisto.
Haettu 20.4.2020:
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/23627/9789513938925.pdf>
- Koivula, M. & Laakso, M-L. (2017). *Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmista* teoksessa *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* (toim. Koivula, Merja; Siippainen, Anna & Eerola-Pennanen, Paula). Vastapaino: Tampere.
- Kujala, M. (2008). *Muukalaisen omassa maassa: Miten kasvaa vuorovaikutuskonflikteissa?* [Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto].
Haettu 18.3.2020:
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18226/9789513932626.pdf?sequence=1>

- Laitila, K. & Rantanen, S. (2018). *Jos leikki luo lähikehityksen vyöhykkeen, mihin tarvitaan lastentarhanopettajaa?* teoksessa *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona* (toim. Kangas, Jonna. & Fonsen, Elina.) Opettajakoulutuslaitoksen muut julkaisut: Helsingin yliopisto. Haettu 20.4.2020: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/125352/Liite_Hakkinen_Wikberg_Oz_HELSINKI.pdf
- Lehtinen, A-R. (2009). *Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä* teoksessa *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta* (toim. Alanen, Leena & Karila, Kirsti). Vastapaino: Tampere.
- Marjanen, P., Ahonen, J. & Majoinen, L. (2013). *Vertaissuhteet ja yhteisöllisyys* teoksessa *Pienten piirissä: Yhteisöllisyyden merkitys lapsen hyvinvoinnille* (toim. Marjanen, Päivi; Marttila, Marjaana & Varsa, Marjo). PS-Kustannus: Jyväskylä.
- Munter, H. (2001). *Pienten lasten vertaissuhteet ja ystävyys* teoksessa *Pienet päivähoidossa: Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita* (toim. Helenius, Aili; Karila, Kirsti; Munter, Hilikka; Mäntynen, Pirkko & Siren-Tiusanen, Helena). WSOY: Porvoo. 1.-2. painos.
- Opetushallitus 1. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus: Helsinki. Haettu 18.2.2020: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus 2. (2014). *Esiopetussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus: Helsinki. Haettu 20.2.2020: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

- Opetushallitus 3. (2016). *Leikki esiopetuksessa - Tukimateriaali*. Opetushallitus: Helsinki.
Haettu 20.4.2020: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/leikki_esiopetuksessa_tukimateriaali_0.pdf
- Riihelä, M. (2004). *Elämä on ehkä sittenkin vain leikkiä* teoksessa *Leikin pikkujättiläinen* (toim. Piironen, Liisa). WSOY: Porvoo.
Haettu 30.4.2020: https://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Riihela_Elama_on_leikkia.pdf
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus?* Vaasan yliopiston julkaisuja.
Haettu 30.4.2020: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Salmivalli, C. (2005). *Kaverien kanssa: Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. PS-Kustannus: Jyväskylä.
Haettu 24.1.2020: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Salo, L. & Salmi, K. (2018). *Vuorovaikutuksellisen leikin rakentuminen ja sen tukeminen varhaiskasvatuksessa* teoksessa *Leikin ammattilaiset - Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona* (toim. Kangas, Jonna. & Fonsen, Elina.) Opettajakoulutuslaitoksen muut julkaisut: Helsingin yliopisto.
Haettu 20.4.2020: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/125352/Liite_Hakkinen_Wikberg_Oz_HELSENKI.pdf
- Schwartz, D., Dodge, K. & Coie, J. (1993). *The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups*. *Child Development*, 64, 1755-1772.
- Sinnemäki, M. (2020). *Lapsen ystävyys- ja vertaissuhteet*. Väestöliitto.
Haettu 20.4.2020: <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/lasten-ystavyys-ja-vertaissuhteet/>

- Tahkokallio, L. (2014). *Lastentarhanopettajan ammatillinen kehittyminen havainnointiin perustuvan reflektion avulla* [väitöskirja, Helsingin yliopisto].
Haettu 30.4.2020:
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42873/lastenta.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Vuorisalo, M. (2004). *Ken leikkiin ryhtyy – Leikki lasten välisenä sosiaalisena ilmiönä* [pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto].
Haettu 30.4.2020:
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18188/1/G0000698.pdf>
- Vuorisalo, M. & Eerola-Pennanen, P. (2017). *Eriarvoistuminen ja kamppailut omasta asemasta* teoksessa *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* (toim. Koivula, Merja; Siippainen, Anna & Eerola-Pennanen, Paula). Vastapaino: Tampere.
- Vygotsky, L. S. (2016). Play and Its Role in the Mental Development of the Child (N. Veresov & M. Barrs, käänt.). *International Research in Early Childhood Education*, 7(2), 3-25. (Alkup. julk. 1966).